

Процес денационализације и безбедност

УДК: 339.13.025.88 : 327

Др Станислав Стојановић*

У тексту је разматран проблем опадања ауторитета националне државе као последица промена које су се догодиле укрштањем националних и транснационалних снага и процеса. Због све веће глобалне повезаности и све израженијег утицаја међународних и наднационалних организација и колективитета мења се динамика друштва и наговештава значајно редуковање надлежности државе.

Инсистирање заговорника неолибералног концепта да се организација савремених друштава подреди захтевима глобалног тржишта подстакло је снажан процес маргинализације државе, нарочито у обезбеђењу социјалне сигурности, безбедности и заштити њених грађана, што су њене основне функције. Последица новонасталих услова је неспособност држава да управљају и регулишу живот грађана и унутардржавне односе, што изазива повећану нестабилност, тј. смањење безбедности, појаву етничко-верских конфликта, тероризам и ширење оружја за масовно уништавање.

Кључне речи: глобализација, држава, десуверенизација, денационализација, фрагментација, несигурност, небезбедност.

Увод

Интензивирање односа који се одвијају у оквиру процеса глобализације дубоко се одразило на политичке, друштвене, економске и безбедносне аспекте организовања савремених друштава. Према мишљењу бројних теоретичара, таква транснационална стремљења савременог света довела су у питање традиционално схватање државе,

* Аутор је запослен у Министарству одбране.

пре свега, њене суверене прерогативе и територијални принцип организације.¹ То се првенствено односи на поодавно установљене промене модерног државног устројства произишлог из Вестфалског мира, према којем се државни свет састоји од независних национално-државних актера.

Неолиберални концепт, у чијој је основи залагање да се политичка власт подреди економији и њеним механизмима, подстакао је снажан процес маргинализације државе и ерозију њених капацитета у обезбеђењу социјалне сигурности, безбедности и заштите њених грађана, што су њене основне функције.

Јачањем механизма неолибералног модела привређивања и повећањем глобалне међуповезаности ствара друштвени контекст у којем се смањује број политичких инструмената који су на располагању националним државама а делотворност појединих инструмената показују сталну тенденцију опадања. То се догађа првенствено због тога што је држава у многоме изгубила аутономију у креирању економске политике, као и значајан део контроле сопствених граница, чија је сврха било ограничавање протока роба, услуга и технологија, као и културна размена. Последице тога су смањење ефикасности инструмената који омогућавају држави да контролише активности унутар и дуж својих граница.

Процес транзиције државе ка „либерализму“ одвија се неосетно, уз скривање дугорочних последица, које се најснажније манифестују повећањем несигурности и друштвеном патологијом и њеном транснационализацијом. Тако глобални тероризам, организовани транснационални криминал, корупција и пролиферација оружја за масовно уништење, као последица глобализације и слабљења заштитних способности националних држава, постају све израженији и изазивају глобални осећај несигурности. Маргинализација државе, као основне политичке јединице организованог друштвеног живота, изазвало је многе последице и допринело стварању услова за ескалацију несигурности и смањење безбедности унутар савремених друштава. Због таквог социјалног миљеа, нажалост, неизвесност постаје сталан начин егзистенције људи савременог света.

Глобализација и суверена држава

Јачањем глобалних процеса бришу се границе у економији, друштву и култури и постаје све израженија трансформација друштвених

¹ „Денационализација представља пораст интензитета и домета интеракција које прелазе границу кроз размену или заједничку производњу роба, услуга и капитала и радне снаге, угрожавања и ратних ризика, штетних материја и ризика по животну средину, као и културе и комуникација“ (М. Цирн, *Управљање с оне стране националне државе*, „Филип Вишњић“, Београд, 2003, стр. 94).

институција. Отуда, тешко да постоји иједна озбиљнија политичка институција у савременом свету која није угрожена или која се због глобализације не трансформише: глобализација редукује аутономију државе, подрива демократију и на њој засновани легитимитет политичког система, мења природу суверенитета и, на тај начин, преиначује основне структуре међународног система.

Више од 5.000 невладиних организација² и исто толико међународних организација, као и све бројнији елементи светског грађанства и транснационалних друштвених покрета, интензивирају процесе десуверенизације и денационализације. Држава је, тако, суочена с низом појава које прелазе њене границе, као што су криминал, епидемије, еколошки поремећаји, уступање суверенитета. Хабермас исправно закључује када каже: „Премда сувереност и државни монопол силе формално остају нетакнути, растућа међузависност светског друштва доводи у питање премису да национална политика уопште још може да се територијално, у државним границама, поклопи са судбином националне државе“.³

Принцип суверенитета, на којем је током четири века засниван целокупни међународни поредак, све више се потискује и креира се друштво без државе, при чему још увек нема адекватне транснационалне политичке форме која може да буде одговарајућа замена за државу. Евидентно је да се глобализацијом економских односа деградира и ограничава могућност примене различитих инструмената националних држава, као и да се условљава ерозија њених капацитета у обезбеђењу социјалне сигурности, безбедности и заштити њених грађана, што су њене основне функције. У вези с тим, Манделбаум каже да је либерализам, због инсистирања на идеји да власт економију мора да препусти њеним механизмима, у свим аспектима опонент државној моћи.⁴ Отуда је неолиберална идеологија, као основа глобализације (подразумева слободу деловања од интервенције државе и маргинализацију њене позиције), значајан аспект глобалних процеса.

Универзалну владавину мира и правде, за коју се залажу глобалисти, са својим супратериторијалним стремљењима онемогућавају национални суверенитети. Стога се уводи процес десуверенизације, под којим се подразумева постепено слабљење или потпуно губљење државног суверенитета многих држава. Тржиште, као глобална вредност неолибералног концепта међународних односа, све више потискује националну државу и њен суверенитет – тумачи их као реликте прошлости и остатке превазиђених правних и политичких установа,

² В. Павићевић, *Аспекти глобализације*, „Досије“, Београд, 2003, стр. 217.

³ Ј. Хабермас, *Постнационална констелација*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002, стр. 74.

⁴ М. Манделбаум, *Идеје које су освојиле свет*, „Откровење“, Београд, 2004, стр. 64.

које у новом, глобалном поретку треба да уступе место светској влади, која ће стајати на челу будуће „супердржаве“.

Према Хабермасовом мишљењу, три најважнија аспекта развлашћивања националне државе и слабљења њене моћи јесу „губитак способности државне контроле, растући легитимацијски дефицит у процесу одлучивања и немоћ да се на пољу пореза и организације предузимају кораци који ће имати легитимацијско дејство...“.⁵ Када је реч о губитку способности државне контроле, Хабермас указује на то да процес денационализације има за последицу опадање аутономије, тако да појединачна држава својом властитом снагом више не може своје грађане довољно ефикасно да заштити од спољних ефеката других актера, односно, како он каже, „од ланчаног дејства процеса чији је извор ван граница“.⁶ Према мишљењу истог аутора, дефицит демократске легитимације савремене државе настаје као последица праксе да се круг оних који учествују у демократском одлучивању не поклапа са кругом оних које те одлуке погађају, као и због чињенице да националне политике све чешће вреднују међународни актери. Хабермас посебно наглашава разорни утицај глобалних процеса на капацитете националне државе приликом спровођења социјалне политике и обезбеђивања легитимацијске потврде. „Са лаганим одвајањем територијално ограничених простора деловања национално-државних актера са једне, и глобално неограничених тржишта и убрзаног кретања капитала, са друге стране, нестаје функционална заокруженост националне привреде“.⁷ Као последица таквих процеса, све је чешћа пракса да капитал прелази националне оквира ради избегавања социјалних стандарда које је утврдила држава. Тиме националне владе, како закључује Хабермас, губе моћ да користе пореске ресурсе домаће привреде и обезбеде социјално прихватљиву расподелу добра и тако осигурају основ своје легитимације. Међутим, многи аутори сматрају да ће државе и даље бити доминантне институције на глобалној сцени, при чему ће владе имати све мању контролу над токовима информација, технологија, легалних и нелегалних миграција и финансијских трансакција преко својих граница. Према проценама Централне информативне агенције САД (ЦИА), недржавни актери – од предузећа до непрофитних организација, имаће све већи значај и у националним и у међународним пословима. Према истом извору, држава ће остати најважнија организациона јединица политичких, економских и безбедносних послова, али ће се суочити с фундаменталним пробама.⁸ Сличан став има и Манделбаум, који сматра да, упркос „оваквом развоју, глобални тријумф либерализма ипак није наго-

⁵ Ј. Хабермас, *исто*, стр. 119.

⁶ *Исто*, стр. 119.

⁷ *Исто*, стр. 120.

⁸ *Global trends 2015*.

вести нестанак државе... Обавезе и аспирације националне државе ограничене су, али тешко могу бити неважне“.⁹ Исто тако, Цирн сматра да постоје ваљани разлози да национална држава има своје место у структури савремених међународних односа. По њему, тешко се може претпоставити да ће се тероризам, организовани злочини, ризици глобалног уништавања животне средине или социјалне неједнакости искоренити без помоћи националне државе. „Зато постоје добри разлози за опстанак националне државе. Национална држава располаже ресурсима којима може да санкционише“.¹⁰

Оспоравајући тенденцију слабљења националних држава западног света, Видојевић теорију дерегулације, као део глобализације неолибералне идеологије, види, пре свега, као „извозни артикал“ који треба да служи за „оправдање програмиране фрагментације, заправо растројства друштва и државе, а посебно преструктурирање и својинских односа у бившим социјалистичким земљама“.¹¹

Нема дилеме да ће све интензивнији и слободнији ток информација капитала, робе и услуга и људи, као и ширење моћи на разне недржавне актере, бити изазов за ауторитет влада. Недржавни актери, чији се број с транснационализовањем привредних процеса повећава, освајаће све више ресурсе који су традиционално припадали националним владама а доминантну улогу у процесу развлашћивања државе имаће транснационалне компаније, као главни актери глобализације. Ширењем тржишта изван граница државе кроз привредну глобализацију, концентрација тржишне моћи се, неизбежно, такође помера изван оквира државе, при чему се огромна економска моћ концентрише у рукама свега неколико светских корпорација, чији даљи раст ничим није ограничен. На тај начин, сматра Хелд, потпуно је јасан раскорак између формалне власти државе и просторног домета савремених система производње, дистрибуције и размене, који често ограничавају надлежност и ефикасност националних политичких власти.¹²

Први корак у процесу друштвене денационализације јесте опадање државне способности управљања. Редукована могућност националне државе да ефикасно управља и остварује друштвено пожељна стања, која прати процес глобализације, погодује стварању амбијента за повећање броја социопатолошких појава, које умногоме нарушавају социјалну сигурност, безбедност и заштиту грађана. За велики број европских теоретичара идеја социјалне државе, која је настала током и након Другог светског рата, велико је цивилизацијско достигнуће.

⁹ М. Манделбаум, *исто*, стр. 65–66.

¹⁰ М. Цирн, *исто*, стр. 258.

¹¹ З. Видојевић, *Куда води глобализација*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005. стр. 131.

¹² Д. Хелд, *Демократија и глобални поредак*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005, стр. 154.

Наиме, након Другог светског рата већина капиталистичких земаља имала је неки облик „државе благостања“. Суштина таквог модела друштвеног организовања јесте праведнија расподела друштвеног богатства, на основу пореза, социјалног осигурања и обавезних социјалних давања. Осамдесетих година 20. века пројекат „државе благостања“ масовно је напуштен под жестокиим притиском неолибералног концепта организовања друштава и начела ефикасности, као његовог основног покретачког принципа. У вези с тим, за Хабермаса су преображај и разградња социјалне државе непосредна последица поновног оживљавања „социјално немилосрдног неолиберализма“,¹³ односно, привредне политике која је оријентисана на понуду а чији је циљ дерегулација тржишта.

Структурне промене светске привреде изазване процесом глобализације намећу тешко решиве проблеме „држави благостања“. Подређивање државе вредностима економије и битно смањење делокруга њеног утицаја на домаћу монетарну сферу толико ограничавају делатности државних чинилаца да опције које су преостале тим чиниоцима нису довољне за ублажавање нежељених социјалних и политичких последица транснационализованог тржишног промета. По Хабермасовом мишљењу, криза функције управљања државе огледа се у немогућности националних политика да понуде адекватна решења за многе актуелне проблеме савременог света. То је, сматра он, последица тенденција да се на све глобализованијем тржишту баланс помера на штету аутономије и привредно-политичког простора за деловање државних актера,¹⁴ при чему се убрзано повећава број недржавних субјеката који све више постају конкуренти националној држави. У таквим околностима, национална држава има све мање могућности, а државе с неразвијеним друштвом или друштвом у транзицији – тешко решиве проблеме. Наведени процеси су карактеристични за економски и технолошки неразвијене државе, при чему су земље које поседују природне ресурсе посебно угрожени простори. У условима у којима владе тих земаља валидност својих економских политика и свог легитимитета вреднују на нивоу кључних актера глобалне економије, ерозија суверенитета се намеће као неминовност. Она се испољава кроз повећање економске зависности због све веће дужничке зависности, условљавање у трансферу технологија, одлив виталне популације, раубовање природних ресурса и угрожавање природне средине.

У позадини идеје слободног тржишта је амбиција неограниченог увећавања крупних корпорација, а последице су нерационалност, све већи јаз између богатих и сиромашних, хомогенизације културе ради стварања потрошачког духа, еколошки и многи други проблеми. Све

¹³ Ј. Хабермас, *исто*, стр. 54.

¹⁴ *Исто*, стр. 83.

то указује на немоћ државе и моћ мултинационалних корпорација, а један од примарних циљева дерегулације, као минимизирања улоге државе у доношењу прописа, јесте надређеност профита мултинационалних корпорација над животном средином и социјалном сфером. У том смислу, будући да неолиберална економска мисао умногоме прихвата социјалне неједнакости, као и начело да је вредновање путем светских финансијских тржишта инхерентно и праведно, националне државе могу, у оквирима све глобализованије привреде, да побољшају своју међународну такмичарску позицију само на основу ограничавања сопствене интервенционистичке моћи и разградње социјалних достигнућа, што наноси штету друштвеној стабилности и ставља их на веома тешку пробу.¹⁵

Оптужујући неолиберализам да је заснован на друштвеном неodarвинизму, Бурдије закључује да је неолиберална политика у западним друштвима¹⁶ изазвала невероватну егзистенцијалну несигурност – од осећања страха од губитка посла и угрожавања положаја радника до њиховог приморавања да се такмиче с многоструко мање плаћеним радницима у неразвијеним земљама. На тај начин, социјална права радника, уместо да се мондијализују, доводе се у питање и укидају. Због такве економске стратегије, према Бурдијеу, не узимају се у обзир социјалне последице и економска цена политике која се заснива на уско схваћеном принципу рационалности и солидарности. Тај аутор сматра да се свако насиље плаћа, те да структурно насиље финансијских тржишта, на пример, кроз отпуштање радника, има, мање или више дугорочно, своју цену у виду пораста друштвене патологије, пре свега насиља, криминала и приклањања пракси екстремизма.¹⁷

На исте последице глобализације привреде упозорава и Хабермас, наглашавајући да глобалне тенденције економског развоја уништавају историјску констелацију која је омогућила социјално-државни компромис. Напуштање државног социјалног деловања, односно слабљење моћи социјалне државе, узроковало је појаву сиромаштва, неједнакости, корупције и криминала, све мању безбедност итд. „Неуспех социјалдржавног компромиса свакако за последицу има поново избијање кризне тенденције, које је он обуздавао... Недвосмислени су индикатори да са растом диспаритета у зарадама долази и до повећања сиромаштва и социјалне несигурности, а не могу се предвидети ни тенденције ка друштвеној дезинтеграцији“.¹⁸ Све већи јаз између животних услова оних који раде одговарајуће послове, оних који раде

¹⁵ Исто, стр. 57.

¹⁶ П. Бурдије, *Сигнали светла – прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, стр. 41.

¹⁷ Исто, стр. 44.

¹⁸ Ј. Хабермас, *исто*, стр. 56.

неодговарајуће послове и незапослених, као и даља искључивања све бројније популације људи из система запошљавања, даљег образовања и социјалних давања, води ка настајању нижих слојева. На тај начин тржишна супериорност, као основни принцип неолибералног модела привређивања, завршава у социјалној фрагментацији. Хабермас недвосмислено тврди да такво „десолидаризовање, дугорочно гледано, мора да уништи либералну културу на чије су универзалистичко саморазумевање упућена демократски устројена друштва“.¹⁹ У таквом социјалном амбијенту стварају се услови за пораст насиља и патологизацију друштвеног живота, па је, према Покрајцу, све убрзаније кретање не само ка друштву ризика већ и ка друштву насиља.²⁰

Денационализација и безбедност

Још од времена установљења система држава главни објекат и субјекат безбедности била је суверена држава. За утемељивача теорије апсолутистичке државе – Томаса Хобса, примарна улога државе је управо безбедност. Друштвени уговор између грађана и државе и обавеза послушности грађана постоји само дотле док држава гарантује безбедност. Уколико држава не гарантује безбедну егзистенцију сваком појединцу, обавеза послушности грађана – престаје. И за Адама Смита, који се сматра једним од првих заговорника либералне теорије државе, безбедност је у основи постојања државе. Према његовом схватању, прва дужност државе је да штити земљу од напада и угрожавања других независних држава, други задатак јој је да сваког појединачног грађанина штити од неправде и угњетавања од стране неког другог грађанина, а трећи – да установи ваљано правосуђе. Дакле, будући да се прва два задатка државе односе на безбедност, настајак територијалне државе може, у суштини, да се сведе на безбедност.

Када је реч о успостављању државе благостања, каква је постајала у западноевропским друштвима до седамдесетих година прошлога века, Цирн наводи четири општа циља: безбедност, социјална сигурност, демократски легитимитет и колективни идентитет. Безбедност, као један од четири општа циља управљања демократске државе благостања, према мишљењу наведеног аутора, има посебан значај.

Према савременој либералној теорији, иако је радикална у односу на државу (због инсистирања на маргинализацији њене улоге у организацији друштвеног живота), могућа је државна интервенција у сфери безбедности. То упућује на закључак, како запажа Цирн, да је у савременој либералној теорији државе безбедност остала једини

¹⁹ Исто.

²⁰ С. Покрајцац, *Технологија, транзиција, глобализација*, Београд, 2002, стр. 232..

циљ управљања због којег је допуштена могућност државне интервенције.²¹ На основу тога, закључује исти аутор, безбедност је поље на којем се одлучује о будућности националне државе. Сходно томе, намеће се питање да ли национална држава може својим суграђанима да јемчи задовољавајућу безбедност и у доба денационализације. Иако, по Цирну, од четири општа циља управљања који су изграђени у демократској држави благостања безбедност има највећи значај, национална држава је све мање способна да јемчи задовољавајућу меру безбедности. У измењеној стварности међународних односа моћ националне државе, како закључује Нај, разлила се на нове изворе и димензије, међународне организације, мултинационалне корпорације и бројне невладине организације, које наступају као самостални субјекти међународног система и глобалних односа.²²

За Цирна безбедност, као циљ управљања односи се на четири специфична задатка и обухвата одбрану државе у случају да је угрожавају друге државе, заштиту индивидуа ако их угрожавају државне институције, заштиту државе од тероризма и других превратничких аката и заштиту индивидуа у случају да их угрожавају други друштвени актери.²³ Према његовом мишљењу, национална држава развијеног света данас успешно обавља задатак одбране. Интензивирањем међународних трговинских односа и формирањем транснационалних тржишта, и густе мреже међународних институција битно је повећана међузависност, што је умањило вероватноћу избијања међудржавних ратова у свету *OECD-a*. Исто тако, развој комуникација, као и процес денационализације у тој области, утиче на смањење војних претњи као начина остварења националних циљева. Денационализацијом у сфери комуникација повећава се транспарентност између држава и друштава и интензивира процес културног мешања, што све умањује могућност сукобљавања између држава чланица *OECD-a*. Отуда су, према мишљењу тог аутора, међународни сукоби у свету богатих – изузетак. Такође, Цирн сматра да савремена држава успешно остварује и задатак заштите индивиде од неконтролисане употребе насиља државних институција. Он сматра да је талас демократизације утицао на јачање легитимитета државног монопола над насиљем, односно на јачање институционалних механизма контроле државних органа који примењују силу. Наведени аутор је недвосмислен у ставу да су демократије у већем степену правне државе од ауторитарних држава, па самим тим и да поседују адекватније механизме друштвене контроле монопола државе у коришћењу физичке силе.

²¹ Исто, стр. 19.

²² Ц. Нај, *Како разумети међународне сукобе*, „Стубови културе“, Београд, 2006.

²³ М. Цирн, исто, стр. 74.

Међутим, према Цирновом мишљењу, процесом денационализације посебно се редукује способност националне државе у обављању задатака заштите државе од тероризма и других превратничких аката и задатка који се односи на заштиту грађана од ризика који настају као последица делатности других друштвених актера. Смањење надлежности, као последица процеса успостављања глобалног друштва, условљава све већу неефикасност државе. Општи је закључак већине критичара доминантног тока глобализације да се са повећањем обима и домета интернационалног тржишта умногоме редукује или потпуно осујећује учинак традиционалних политичких иструмената. Наиме, као социјална цена неолиберализма, односно денационализације и дискредитовања моћи националне државе, повећавају се сви ризици по безбедност и разни облици друштвене патологије. Држава је данас суочена с бројним појавама које прелазе њене границе, као што су непогоде, ширење заразних болести, еколошки поремећаји, криминал, тероризам итд., па су, према Цирну, безбедност и социјално благостање највећи недостатак савремених националних држава. Он сматра да су ризици безбедности последица активности транснационалних актера, при чему је највећа претња све израженије прекогранично изазивање опасности по животну околину. Када је реч о дефициту националне државе у сфери социјалног благостања, Цирн наглашава да је он последица тржишног вредновања расподеле благостања.²⁴

Повећање опасности од еколошких ризика, пролиферација оружја за масовно уништење, тероризам и организовани криминал уверљиво потврђују ставове о ерозији моћи државе да успешно одговори на те изазове. Последица денационализације је и све већа политичка фрагментација сложених политичких заједница. Наиме, колапс политичког ауторитета на националном нивоу омогућава активирање латентне борбе за моћ на нижим нивоима, а тај процес може да иде у недоглед у етнички сложеним друштвима.

Цирн закључује да се денационализацијом стварају могућности за нови карактер угрожавања безбедности због којег се све више смањује способност националне државе да предузме адекватне мере безбедности. Последица тога је повећање осећања небезбедности. Он посебно наглашава да процес денационализације повећава друштвено индикована угрожавања и ризике,²⁵ односно угрожавања и ризике који имају узроке у самом друштву. Отуда денационализација отвара и поспешује процес разградње политичких, социјалних и еколошких достигнућа државе благостања.

Када је реч о глобалној безбедности, глобализација светске политике и измењена природа безбедносних изазова и претњи утицали

²⁴ М. Цирн, *исто*, стр. 260.

²⁵ М. Цирн, *исто*, стр. 86.

су на смањење стабилности и предвидивости међународних односа. Наиме, како је запазио Драган Симић, стабилности и предвидивости међународних односа током „хладног рата“ доприносили су релативно познати и очекивани изазови и претње, као и чињеница да је суверена држава у том периоду била искључиви објекат, али и субјекат, безбедности као главни део међународног система држава.²⁶ Стога су главни и једини механизми за достизање, очување и унапређење безбедности на било којем нивоу и било којег објекта безбедности били у рукама државе. За заговорнике традиционалног реалполитичког концепта међународних односа повећање глобалне нестабилности последица је крупних промена у међународним односима, посебно потискивања суверене државе из сфере безбедности и међународних односа.

Денационализација еколошких ризика

До педесетих и шездесетих година 20. века узроци и последице еколошких ризика били су у границама исте државе, али се у последњих тридесетак година ситуација значајно изменила. Изградњом првих атомских централа означен је почетак процеса денационализовања еколошких ризика. У садашње време еколошки условљени ризици имају прворазредан значај за живот на Земљи, као што су смањење озонског омотача, климатско отопљавање, неконтролисано крчење тропских шума, повећање пустиње и уништење биолошког диверзитета. Такође, по Хабермасовом мишљењу, нарушавање еколошких токова и разорни потенцијал великих техничких постројења чине нове ризике који прелазе националне границе. Чернобил, озонске рупе или киселе кише сигнализују несрећне случајеве и еколошке преображаје који се због интензитета и распрострањености не могу савладати у националним оквирима и који увелико превазилазе способности појединачних држава.²⁷

Глобални карактер општећења животне средине чини оправданим став о планети као друштву светског ризика, при чему је, како тврди Бек, веома редукована могућност националне државе да заштити своје грађане.²⁸ У оквиру идеје слободног тржишта, у чијој је позадини амбиција великих корпорација да неограничено увећавају профит, занемарује се стварање еколошких и многих других проблема. Један од примарних циљева који треба да се постигне дерегулацијом и као процесом минимизирања улоге државе у доношењу прописа јесте надређеност профита мултинационалних корпорација над животном средином, што потврђују и тешкоће везане за примену Протокола из

²⁶ Д. Симић, *Наука о безбедности*, „Службени лист СРЈ“, Београд, 2002, стр. 22.

²⁷ Ј. Хабермас, *исто*, стр. 73.

²⁸ У. Бек, *Ризично друштво*, „Филип Вишњић“, Београд, 1992, стр. 73–78.

Кјота. Као прилог таквом мишљењу, Цирн наводи став да је у земљама ОЕСД-а безбедност грађана посебно угрожена ризицима који се односе на угрожавање природних основа живота, па је стога повећан број грађана с болестима изазваним утицајима животне средине, као што су астма и рак коже. Осим тога, све већи део становника у тим државама изложен је ризицима од утицаја великих техничких постројења, као што су атомске централе, хемијске фабрике и истраживачке лабораторије за генетску технологију. Према тврдњама истог аутора, све више људи у наведеним земљама осећа се несигурно због пораста криминала и све већих ризика у вези са угрожавањем животне средине. У последњих десет година, животна средина, дрога и криминал налазе се у врху анкета о страховима и бригама људи у ОЕСД-у и увелико премашују страх од рата или од државних интервенција. У свим земљама чланица ОЕСД-а, Јужној Кореји и Мексику, на пример, проблеми везани за животну средину сматрају се једним од прворазредних ризика безбедности.²⁹

Општи је став да деградација људске околине данас поприма обресе мегаопасности и постаје све теже решив безбедносни проблем света. Еколошки изазови с којима се суочава свет квантитативно су другачији од свих ранијих изазова. Наиме, због све веће глобалне повезаности, поступци појединаца или институција у једном делу света имају значајне последице и по људе у свим другим деловима света. Угрожавањем природе релативизују се све друштвене разлике и надилазе границе националних држава.

Еколошки ризици су повезани са захтевима везаним за глобалну привредну експанзију, као и са повећањем глобалног транспорта, прекомерном експлоатацијом сировина и стилем живота који се заснива на огромним количинама робе које корпорације продају широм света. Отуда основан став да је деградација природе последица неолибералне стратегије организовања економског живота. Такав став не оспорава ни Манделбаум, који истиче да што је „глобална економија, као основна премиса за теорију либерализма, бивала продуктивнија и потпунија, чуда које је слободно тржиште било у стању да изведе утицала су да опасност од глобалног загревања постане још већа“.³⁰

Социјална небезбедност и пораст друштвене патологије

Привредна денационализација је објективни и свеобухватни изазов држави благостања. Све интензивнија глобална међуповезаност доприноси да територијалне границе постају све мање значајне. Робе и капитал, људи, идеје, знање, уверења, оружје и криминал, дрога и

²⁹ М. Цирн, *исто*, стр. 81.

³⁰ М. Манделбаум, *исто*, стр. 302.

загађивачи лако прелазе границе и доприносе опадању способности држава да саме решавају бројне захтеве који им се намећу.

Неолиберализам државу благостања замењује државом конкуренције, при чему је денационализација трговине, производње и финансија, као неравноправна примарна расподела, најважнији аспект државе конкуренције. Безусловним подржавањем тржишних принципа убрзава се процес разградње инструмената социјалне политике, што има за последицу повећање незапослености и сиромаштва. На тај начин се тржишна супериорност завршава социјалном фрагментацијом. Економска несигурност изазива склоност економски непривилегованих група ка криминалу, дроги, алкохолизму и насиљу, што појачава унутрашњу нестабилност. Тенденција пораста незапослености не постоји само у неразвијеним друштвима већ и у државама чланицама OECD-а, па је почетком седамдесетих година у тим државама било десет милиона незапослених. Тај број се повећао на 35 милиона људи у 1995. години³¹ и још увек постоји таква тенденција.

Карактеристике организованог криминала потврђују његов значај као политичке теме и као све израженије претње безбедности. Екстремни терористички напади изведени последњих година могу да се оквалификују као отказивање државе у испуњавању задатака владавине права и заштите грађана и материјалних добара. Такав развој догађаја, по Цирновом мишљењу, води ка повећању осећања небезбедности. „Данас је живот, по схватању немачких грађана, угроже нији него што је био пре 20 или 30 година“.³² Дакле, у поређењу с периодом процвата демократске државе изобиља, данас се циљ управљања безбедношћу лошије остварује, нарочито задаци везани за заштиту.³³ Сходно томе, Цирн закључује да се узрок смањења способности националне државе да испуњава функцију заштите може с великом вероватноћом тражити у денационализацији.³⁴

За Цирна, монопол над насиљем држава у свету OECD-а нарушен је и због транснационализовања тероризма. Као пример за такву тврдњу наводи податак да се у Немачкој повећао број насилних терористичких акција с међународним везама са десет акција годишње, касних шездесетих и седамдесетих година, на око тридесет акција у раним осамдесетим годинама прошлог века.³⁵ Исти аутор указује на чињеницу да се у Немачкој повећао број покушаја достављања атомског оружја: са четири случаја у 1990. на 241 покушај у 1993. години,

³¹ М. Цирн, *исто*, стр. 86.

³² *Исто*.

³³ *Исто*, стр. 86.

³⁴ *Исто*.

³⁵ *Исто*, стр. 82.

што показује да држава не може потпуно да спречи достављање атомског оружја терористичким организацијама.

На проблем слабљења капацитета државе у заштити од савремених терористичких активности указује и Манделбаум, при чему посебно упозорава на могућност да екстремисти, користећи разна модерна средства и летачка, аеронаутичка и компјутерска знања, уз ослонац на отвореност западних друштава, посебно земаља које поседују нуклеарно оружје, лако дођу до неопходних информација и добију материјал за прављење нуклеарних бомби.³⁶ Али, постоји опасност и од пролиферације других врста оружја с енормним разорним потенцијалом.

Пораст криминалитета је тенденција која поприма глобалне размере, што употпуњује слику савременог света као о друштву светског ризика. Иако се повећање криминалитета најчешће везује за државе у транзицији и државе с неразвијеном привредом, Цирн указује на чињеницу да је криминал у порасту и у свим земљама у *OECD*-у, што је дугорочно, забрињавајућа тенденција. На пример, наводи податак да „у старим покрајинама Савезне Републике Немачке, на пример, удвостручио се број кривичних дела обухваћених савезном службом за криминал, између 1969. и 1990. године са 2,2 на 4,4 милиона годишње“.³⁷

Посебан проблем је организовани међународни криминал, који постаје све израженији, као последица брисања граница у економији, друштву и култури и слабљења заштитних способности националних држава, што изазива глобални осећај несигурности. На основу статистике, у последњој деценији 20. века дошло је до енормног транснационализовања криминалних активности и повећања броја криминалних организација с међународним везама. „Бруто криминални производ“, како приходе које остварује глобално организовани криминал назива Драган Симић, крајем деведесетих година 20. века достигао је трилион америчких долара, „што је, иначе, више него бруто друштвени производ остварен у било којој сувереној држави света, с изузетком САД и Јапана“.³⁸

Цирн указује и на чињеницу да је организовани криминал брже растао од општих стопа криминала, што је видно утицало на обављање државног задатка заштите и утицало на повећање небезбедности.³⁹ У прилог чињеници да су нови проблеми у реализацији задатака владавине права у државама *OECD*-а делимично настали због друштвене денационализације, Цирн упозорава на опасност да у том про-

³⁶ М. Манделбаум, *исто*, стр. 347.

³⁷ М. Цирн, *исто*, стр. 83.

³⁸ Д. Симић, *исто*, стр. 40.

³⁹ *Исто*, стр. 79.

цесу држава може да изгуби материјални монопол над насиљем и да јој се тиме редукује моћ у односу на пролиферацију оружја за масовно уништење и активности терористичких организација. Иако до сада нису регистрована терористичка удружења која поседују атомско разорно оружје, Цирн указује, на примеру Немачке, да је последњих година број покушаја да се прокријумчари атомски материјал за њихову изградњу застрашујуће повећан, као и пролиферација других врста оружја с такође енормним разорним потенцијалом.

Ескалацији организованог криминала, поред све веће пропуштљивости граница, погодују нови продори информационе и комуникационе технологије. Посебна опасност и ризик по националну и глобалну безбеденост јесте трговина оружјем, наркотицима и људима, али и интелектуалном својином и високим технологијама, које могу, на основу логике тржишта, да дођу у руке криминалних организација. У великом порасту су и разноврсни облици криминалне економије, при чему је у експанзији финансијски криминал, који брише границе између легалних и нелегалних новчаних трансакција. Отуда неки аналитичари транснационални криминал, због различитих форми испољавања и све веће моћи, сматрају можда и највећом претњом по светски систем за коју, за сада, нема адекватног одговора.⁴⁰

Процењује се да ће у наредном периоду транснационалне криминалне организације бити све оспособљеније за коришћење у своје сврхе глобалног развоја комплексних информационих, економских и саобраћајних мрежа. Сматра се да ће најутицајније криминалне организације и мреже, које су сада базирани у Северној Америци, Западној Европи, Кини, Колумбији, Јапану, Мексику и Русији, проширити домен својих активности.⁴¹ Оне ће склопити међусобне савезе, успоставити сарадњу са терористичким и побуњеничким покретима, подмићивати лидере нестабилних држава и сарађивати с проблематичним банкама и тако контролисати знатна географска подручја. Њихови приходи притицаће од трговине дрогом,⁴² кријумчарења страних држављана, трговине женама и децом, кријумчарења токсичних материја, опасног отпада, недозвољеног оружја и војне технологије, финансијских превара и рекетирања. Сматра се да су данас најутицајније мафијашке организације „Коза ностра“, „Камора“, „Сакра корона унита“ и „Надрангета“ у Италији, „Меделин“ и „Кали“ у Колумбији, „Камила“ у Албанији и „Солснетскај“ и „Краснаја“ у Русији.⁴³

⁴⁰ М. Печујлић, *Глобализација – два лика света*, „Гутенбергова галаксија“, Београд, 2002, стр. 74.

⁴¹ *Global trends 2015*.

⁴² Производња сировог хероина у Авганистану у 2006. години већ је достигла 6.100 тона, односно за 45 одсто већа је него у 2005. години. Новац добијен од хероина један је од најзначајнијих извора финансирања најразличитијих организација које имају очигледне везе са тероризмом (*Политика*, 6. октобар 2006).

⁴³ *Политика*, 15. октобар 2006.

На основу доступних података, садашњи годишњи приходи од не-дозвољених криминалних активности износе: 100–300 милијарди долара од трговине дрогама; 10–12 милијарди долара од одлагања токсичног и другог опасног отпада; девет милијарди долара од крађе аутомобила у Сједињеним Државама и Европи; седам милијарди од кријумчарења страних држављана и, чак, милијарду долара од крађе интелектуалне својине преко пиратирања видео-издања, софтвера, и другог. Према проценама, трошкови корупције износе око 500 милијарди долара, или око један одсто глобалног националног производа Сједињених Држава.⁴⁴

Илегална трговина наоружањем, наркотицима и људима посебан је безбедносни проблем у земљама југоисточне Европе које пролазе кроз период транзиције. Активности широко разгранатих криминалних група, поремећена административна и полицијска контрола, реструктурирање војних и полицијских снага и стварање вишкова наоружања, као и грађански рат на тим просторима и слаба контрола граница, довели су до интензивирања кријумчарења оружја у региону. Главни правци кријумчарења наоружања воде према Блиском и Средњем истоку и Кавказу, а купци су, најчешће, терористичке и екстремистичке организације, државе под ембаргом и разне криминалне групе. Када је реч о трговини наркотицима, постоји много показатеља који упућују на закључак да је регион југоисточне Европе један од најважнијих региона глобалне нарко-мафије. Процењује се да само вредност нарко-трансакција на Косову и Метохији износи више од 400 милијарди долара, а драматични пораст незапослености, сиромаштва и беде актуелизовао је до неслућених граница трговину људима, пре свега женама и децом. Сматра се да албански мафијашки кругови контролишу више од 70 одсто хероина који улази на западноевропско тржиште и више од половине те дроге која стиже у Сједињене Државе. Сматра се и да је албански нарко-картел „Камила“ једна од пет најјачих мафијашких група у свету.⁴⁵

Чиниоци који су довели до интензивирања свих видова криминала и корупције у југоисточној Европи, према мишљењу Бранка Хорвата, јесу неуважавање специфичних околности и наметање оштрог курса реформе. Хорват с правом тврди да је брзина промена једна од највећих грешака транзиције.⁴⁶ Инсистирање на брзој дерегулацији генерисало је увођење тржишта без потребних тржишних институција, па су корупција и криминал сасвим нормалан, а не ексцесан резултат транзиције институција. У политици према транзицији пренебрегнути су привредна реалност, социјална структура друштва, па и искуства западноевропских земаља.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Политика, 15. октобар 2006.

⁴⁶ Џ. Стиглиц, Противречности глобализације, СВМ-х, Београд, 2002, стр. 299.

Процес глобализације на много начина ствара одговарајући социјални, економски, политички и технолошки амбијент који чини реалном опасност од употребе и ширења оружја за масовно уништење. Глобални нуклеарни рат је данас мало вероватан, али је пролиферација оружја за масовно уништење настављена, што указује на ризик да то оружје буде и употребљено. Процењује се да је свет безбедносно најрањивији од потенцијалне злоупотребе оружја за масовно уништење, с обзиром на повећану могућност да у глобализованом свету такво оружје доспе у руке све организованијих криминалних и терористичких група. Претња од ширења и употребе оружја за масовно уништење постала је већа после „хладног рата“, посебно након распада Совјетског Савеза, што је омогућило да се нуклеарно оружје и технологија за његову производњу неконтролисано шире изван његових граница.

Криза државе и деструкција њене заштитне функције важне су као чинилац који повећава могућност пролиферације оружја за масовно уништење. Пропратне последице сложене и повећане међузависности изазивају неслућен технолошки динамизам, као и развој комуникационе и транспортне технологије и све већу пропустљивост граница, што утиче на креирање све повољнијег амбијента за нелегалне активности.

Глобализација, заснована на информационој технологији, значајно ће повећати интеракцију између терориста, трговаца дрогом и оружјем и припадника организованог криминала, који ће у све умреженијем свету имати већи приступ информацијама, технологији и финансијама, као и могућност примене софистицираних техника преваре.⁴⁷ Такви асиметрични приступи, без обзира на то да ли их предузимају државе или недржавни актери, постаће доминантна карактеристика претежног броја опасности.

Десуверенизација и политичка фрагментација

Као последица глобализације и сложене динамике међународних односа постбиполарног света јавио се снажан процес реафирмације националног идентитета. Питања идентитета, која су оштра реакција на противуречне и сложене силе глобализације и пројекат успостављања културне хегемоније, добијају у последњој деценији 20. века примаран значај за појединце, друштвене групе и друштва у целини, условљавајући снажан препород екстремних верских и етичких осећања. Тако су појмови *наслеђе, вера, језик, историја, обичаји и традиција* постали најважнији извори одређења људи, условљавајући

⁴⁷ *Global trends 2015.*

снажан процес политичке фрагментације, односно, како каже Хантингтон, преобликовање светске политике дуж културних граница.⁴⁸

Данас постоји општа сагласност да сами процеси глобализације не воде нужно ка већој глобалној интеграцији, тј. ка светском поретку у чијој је основи развој хомогеног или јединственог друштва и политике. Хелд сматра да су политичка фрагментација или дезинтеграционе тенденције очигледна могућност која прати процесе глобализације светске политике.⁴⁹ Политичка фрагментација, као процес у којем се редукује домет важења политичких уређења и политичких организација одређених политичких заједница, доприноси подривању егзистенција тих заједница. А карактер политичке фрагментације имају све активности које су усмерене на укидање или смањење постојећих политичких заједница, при чему је просторна сецесија њен доминантан манифестациони облик. Начело о подударању етничких и политичких граница, односно захтев да свака нација има своју државу, а свака држава своју нацију, постаје препознатљива тенденција у развоју савремених међународних односа.

Променама у поимању државне суверености и измењеном позицијом националне државе урушени су механизми државних политика за обезбеђење физичке безбедности грађана, њиховог економског просперитета и колективног идентитета. Како каже Цирн, напад „на постојеће политичке заједнице и организације израз је ситуације у којој национална држава није у стању да пружи симболички систем који има интегративну моћ и у коме се може развити цивилни грађански колективни идентитет који би био распрострањен на све чланове политичке заједнице“.⁵⁰ Таква ситуација погодује напредовању процеса јачања социјалних снага које настоје да замене цивилни грађански идентитет етнички утемељеним идентитетом. Последица тога је јачање сецесионистичких и аутономистичких покрета које предводе етнички дефинисане снаге које желе да се потпуно или делимично издвоје из заједнице. Јачање покрета који су усмерени на фрагментарне облике колективног идентитета и захтева за територијалним отцепљењем од заједнице стварају се услови за радикализацију проблема етничитета и за етнонационалистичке и етнополитичке сукобе.

Политичка фрагментација је условљена смањењем ефективности националних политика и јавља се у случајевима када националне државе нису у могућности да обезбеде заштиту од негативних последица актуелних процеса глобализације. Није тешко доказати да је денационализација оквир за политичку фрагментацију, односно да омогућава настанак или јачање неких чинилаца који поспешују процесе политичке фрагментације. Процес јачања политичке фрагментације де-

⁴⁸ С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1999.

⁴⁹ Д. Хелд, *исто*, стр. 120.

⁵⁰ М. Цирн, *исто*, стр. 198 и 199.

љује преко све веће неједнакости, промене економске структуре, укидања културних диференцијација, економске несигурности и незадовољства централном државом. Пораст друштвено индукованих угрожавања и нестабилности условљава јачање покрета који теже ка поновној афирмацији фрагментарних облика колективног идентитета. Наиме, према Цирну, у подручјима у којима савремено управљање има највише недостатака најснажније се подстиче политичка фрагментација. Цирн сматра да редуковање „могућности националне државе да достигне друштвено пожељна стања, која иду заједно са раз демократизацијом политике у вези са све већим значајем интернационалних институција, представља поље на коме се лако стварају оне социјалне снаге које подстичу политичку фрагментацију“.⁵¹

Политичка фрагментација је и последица транснационалне разградње културних диференцијација. Смањена способност националне државе да контролише транснационалне токове у култури јача тенденцију ка смањењу разлика између националних култура. Глобална мултикултура, њено поједностављивање духовног живота и свођење на ниво тржишта, опасност је за културне идентитете светске периферије. Наиме, извесно је да је данас духовни простор све мање под непосредном контролом националне државе и домашаја њене културе. Стога Цирн констатује да културни простор – државе „реорганизује се под утицајем сила над којима државе, у најбољем случају, имају само ограничено дејство“.⁵² Исто тако, Хелд запажа да културна глобализација, због деловања бројних сложених процеса, снажно утиче на преобликовање постојећих политичких идентитета на свим нивоима. Ти процеси утичу на разградњу и слабљење политичке и културне хегемоније државе, односно нације, и поспешују захтеве етничких и културних група за различитим облицима локалне и регионалне аутономије.

Радикализам тржишних институција и екстремна универзалистичка претензија актера глобализације, заснована на моћи медија, компјутерске индустрије, образовања, науке и уметности, који добијају индустријски карактер, усмерена је на мењање вредносне матрице и приказивање западног система вредности као једино могућег и најбољег, што неминовно доводи до одбацивања других вредносних модела. Последица тога је права ерупција различитих форми традиционализма, локализма и конфликта, антиамериканизма и противзападног расположења. Сматрајући да су такве последице нужне, Волерстин их објашњава на следећи начин: „Када се универзализми користе за уништавање и тлачење, људи налазе уточиште у партику-

⁵¹ М. Цирн, *исто*, стр. 19.

⁵² Д. Хелд, *исто*, стр. 153.

ларизмима. Они представљају очигледну одбрану и то углавном веома нужну одбрану“.⁵³

Снажни национализми, који настају као реакција на глобализацију, условљени су настојањима политике владајућих светских држава да се у име утемељења „глобалног друштва“ пониште национални идентитети, односно све снажнија осећања egzистенцијалне угрожености земаља периферије света. Глобализација омогућава надилажење националног простора, посебно у вези с финансијским, економским и социјалним токовима, али настојање да се хегемонистичким универзализмом поравна свет реafirмише национални контекст, који доприноси одбацивању глобализације.

Као последица процеса денационализације и глобализације националне политике у свету који је све повезанији формалне политичке структуре постају све фрагментарије. Земље се деле дуж етничких, културних и религијских линија. Различите групе се позивају на право на самоопредељење. Приликом оснивања Уједињених нација у свету је била 51 држава,⁵⁴ 1960. године – 100, 1984. године – 159, 1992. године – 172, а 1994. године – 192 државе. За само две године, у периоду од 1992. до 1994. године, створено је више од двадесет нових држава. После распада Совјетског Савеза и неких земаља источне Европе, од 1991. до 1993. године у Уједињеним нацијама број националних држава је повећан за 25 нових чланица. Будући да се тај процес наставља, а процењује се да у свету на почетку 21. века има између 2.000 и 5.000⁵⁵ различитих етничко-језичких група, према предвиђањима Ј. Насбита, може се очекивати да се формира хиљаду независних држава. Ако се томе дода чињеница да је већина земаља етнички хетерогена и да унутар својих граница имају барем две етничке, културне или религијске групе, процес политичке фрагментације може да се наставља у недоглед.

Процењује се да ће се хетерогеност повећати у готово свим државама због миграција и дивергентних стопа наталитета у популацији миграната и домаћим популацијама. Традиционалне групе биће повод за настајање бројних проблема за управљачке структуре у земљама домаћина, јер ће користити прилике које настају у процесу глобализације и отварања грађанских друштава за боље мобилисање истоверника и етничких сродника за заступање својих интереса или одбрану од економске или политичке дискриминације.

⁵³ И. Волерстин, *Опадање америчке моћи*, ЦИД, Подгорица, 2004, стр. 12.

⁵⁴ Ј. Бредшо, М. Валас, „Стварност неједнакости: Приче из целог света“, у: В. Вулећић, *Глобализација мит или стварност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003, стр. 285.

⁵⁵ *Global Trends 2015*.

Наведено је основ за тврдњу да ће укупан број држава у свету, који се од 1990. године увећао за 20 одсто, и даље да се повећава. Због огромне хетерогености држава у свету, све већег потискивања принципа суверенитета и наглашених аспирација етничко-језичких заједница да остваре независност. Такви процеси, којима треба додати и преостале процесе деколонизације, изазваће тензије које ће водити ка сецесији, пре свега у региону субсахарске Африке, централне Азије и Индонезије. У неким случајевима, нове државе ће инспирисати друге сецесионистичке покрете и при томе дестабилизovati земље у којима мањине у почетку нису тежиле ка сецесији.

Етницитет и мултикултура су широм света све већи проблем а етничке мањине су кроз историју често биле узрок сукоба јер су се суочавале са економском и политичком дискриминацијом и насиљем. У савременом свету се сматра угроженом мањином око 17 одсто популације,⁵⁶ па земље и региони с високим процентом угрожености популације имају трајан извор конфликта.

Табела 1

Угрожене националне мањине у 1990. години⁵⁷

Светски регион	Број угрожених припадника националних мањина (у милионима)	Процент од укупне регионалне популације
Западне демократије и Јапан	84.023	10,8
Источна Европа и СССР	153.658	35
Азија	273.064	10,2
Северна Африка и Блиски исток	118.205	28,8
Подсахарска Африка	237.023	42,3
Латинска Америка	49.371	11,0
Укупно	915.344	17,3

Важан показатељ фрагментације формалних политичких структура јесте чињеница да је већина ратова који су вођени у блиској прошлости или који се сада воде у свету изазвана етничким питањима. Пример за то су грађански ратови у бившој СФРЈ, Руанди и Сомалији. Остаће упамћено да су ти сукоби били крајње сурови, уз огромне жртве. Само у сукобима етничких група Хуту и Туту у Руанди погинуло је око милион људи. У свету се током 1995. године водило више од 35 ратова. Већину су чинили грађански ратови који су настали као последица спора између етничких група или мањина и централне владе,

⁵⁶ Ј. Бредшо, М. Валас, *исто*, стр. 296.

⁵⁷ *Исто*.

а оружани етнички конфликти доприносе даљој фрагментацији политичких структура. У том контексту, и тероризам поспешује политичку фрагментацију јер га, у основи, терористи најчешће наводе као начин за стицање независности у процесу наметања глобалне доминације.

Иако су идеја заједништва и интеграциони односи у Европи засновани на тој идеји допринели стварању европског идентитета, на тим просторима су све учесталије и појаве поновног буђења националних осећања и захтева за враћањем аутохтоним националним идентитетима. Повећање политички мотивисаног насиља, с једне стране, и снага регионалних покрета за аутономију и сепаратизам, с друге стране, указују на то да и у земљама *OECD*-а постоји проблем политичке фрагментације.⁵⁸ Посебно изражен проблем чине покрети за аутономију у економски успешним регионима који су у политичком средишту, али се они, као последица процеса денационализације, могу свести на друштвену денационализацију. Наиме, с денационализацијом привреде смањује се значај националних тржишта за те регионе, а последица тога је тежња ка већој независности, односно ка вођењу у интернационалној утакмици самосталне политике, независне од националних политичких ауторитета. Део савремених покрета за аутономију и сепаратизам изазван је управо таквим односима – северна Италија, Фламандци у Белгији, Каталонци у Шпанији...

Закључак

Денационализација, као важан аспект процеса који воде ка успостављању глобалног друштва, много је више извор проблема у светској политици него што би могла да буде основа за њихово решавање. Показало се да је нарушавање вестфалског концепта међународних односа и потискивање националне државе произвело несрећен и анархичан међународни поредак. Препознатљива је последичноузрочна веза и између процеса денационализације и бројних импликација по социјалну и физичку сигурност грађана, као и нарушавања националне, регионалне и глобалне безбедности. Надолазеће глобално друштво све више постаје ризично друштво у којем је угрожавање безбедности појединца и политичких колективитета све интензивније и поприма све разноврсније садржаје и обележја.

Процес универзализације принципа тржишног фундаментализма праћен је променама у поимању суверинитета националних држава и редуковању мера које могу да предузимају политичке власти. Цена развлашћивања националне државе су криза државног управљања и неделотворност политике у осигурању безбедности, социјалног бла-

⁵⁸ М. Цирн, *исто*, стр. 81.

гостања, демократског легитимитета и колективног идентитета. Последице таквих процеса откривају мноштво поремећених односа у развијеним и, још више, у неразвијеним друштвима, недостатак механизма друштвене контроле, социјалну фрагментацију, масовно културно отуђење и политичку фрагментацију и повећање насиља и небезбедности.

Процењује се да ће због јачања наднационалних снага и интензивирања међународних интеракција државе и даље бити изложене процесу смањења броја могућих варијаната, па ће имати и могућност да саме одређују сопствену судбину. Међутим, ако се буде угрожавао капацитет државне политике, тешко је поверовати да ће процесу десуверенизације допринети изопштавање националне државе из динамике савремених међународних односа. Али, исто тако, није реалан ни повратак на свет оштро одвојених националних држава (при чему се под националним не подразумева етнички, већ административни принцип). Све израженија тенденција економског и технолошког обједињавања света и све већа међуповезаност глобалног поретка доводи до тога да се многи традиционални облици државне активности, као што су безбедност и одбрана, привреда и правни систем, не могу остварити без адекватне сарадње са другим државама и недржавним актерима.

Није спорно, да интензивирани процес десуверенизације није праћен стварањем адекватног транснационалног институционалног оквира. У савременом свету основи заштите и безбедности грађана не зависе само од заштите коју може да обезбеди једна држава већ умногоме и од онога што се догађа на глобалном плану. Нове небезбедности не може самостално да савлада ниједна држава, па се те небезбедности редукују и с оне стране националне државе. У вези с тим, редукована делотворност националних политика не може се ублажити без успостављања адекватних међународних институција, што указује да ће средишњи проблем савремене међународне политике све више бити проналажење одговарајућих облика управљања с оне стране националне државе.

Литература:

1. В. Павићевић, *Аспекти глобализације*, „Досије“, Београд, 2003.
2. Ј. Хабермас, *Постнационална констелација*, „Откровење“, Београд, 2002.
3. М. Манделбаум, *Идеје које су освојиле свет*, „Филип Вишњић“, Београд, 2004.
4. М. Цирн, *Управљање с оне стране националне државе*, „Филип Вишњић“, Београд, 2003.
5. З. Видојевић, *Куда води глобализација*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005.

6. Д. Хелд, *Демократија и глобални поредак*, „Филип Вишњић“, Београд, 1997.
7. П. Бурдије, *Сигнали светла, прилози за отпор неолибералној инвазији*, За-вод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
8. С. Покрајац, *Технологија, транзиција, глобализација*, Београд, 2002.
9. Ф. Фукујама, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1992/1999.
10. С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1999.
11. И. Волерстин, *Опадање америчке моћи*, ЦИД, Подгорица, 2004.
12. Д. Симић, *Наука о безбедности*, „Службени лист СРЈ“, Београд, 2002. стр. 40.
13. У. Бек, *Ризично друштво*, „Филип Вишњић“, Београд, 1992.
14. Џ. Е. Стиглиц, *Противуречности глобализације*, СВМ-х, Београд, 2002.
15. Н. Чомски, *Профит изнад људи – Неолиберализам и глобални поредак*, ИП „Светови“, Нови Сад, 1999.
16. М. Печујлић, *Глобализација – два лика света*, „Гутенбергова галаксија“, Београд, 2002.
17. Baylis John, Smith Steve: *The globalization of World Politics*, Oxford Univer-sity Press, London, 2001.
18. Ч. Кегли, В. Јудин, *Светска политика, тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Београд, 2004.
19. Џ. Нај, *Како разумети међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006.